

**А. Г. КОНОНЕНКО** (аспірант)  
Інститут професійно-технічної освіти НАПН України

## **ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИЧНО-ОРІЄНТОВАНИХ ЗАВДАНЬ У САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ УЧНІВ ПТНЗ**

*Основним видом навчально-пізнавальної діяльності, ґрунтовним інструментом виконання освітніх завдань є самостійна робота учнів. У статті розглянуто значення організації самостійної роботи у навчальному процесі ПТНЗ. Описано характеристику дидактико-методичної діяльності викладача в процесі самостійної роботи учнів. Особливу увагу звернено на навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх слюсарів з ремонту автомобілів у ПТНЗ, а саме створення електронного контенту, який складається з взаємопов'язаних модулів та передбачає різні види контролю за навчальною діяльністю.*

**Ключові слова:** самостійна робота учнів, дидактико-методична діяльність викладача, діяльнісно-орієнтований підхід, електронний контент, контроль за навчальною діяльністю.

**Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.** Розвиток економіки України, звернення до європейських цінностей вимагає нового підходу до підготовки робітничих кадрів. Застарілий міф про те, що кваліфікованого робітника можна підготувати за нормами та кваліфікаційними характеристиками часів існування СРСР, поступово сходить на нівець. Сучасне суспільство інтегрується до європейської та світової моделі життя з безпосередньою орієнтацією на новий освітній простір.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.** З оглядом на європейські та загальноосвітні тенденції розроблено стратегію розвитку вітчизняної професійно-технічної освіти, яку окреслено у низці державних документів: Законі України «Про професійно-технічну освіту» (1998 р.) та у новій редакції Закону України «Про професійно-технічну освіту» (2003 р.), Положенні про ступеневу професійно-технічну освіту (1999 р.), Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження державного стандарту професійно-технічної освіти» (2002 р.), Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань професійно-технічної освіти» (2003 р.), Концепції Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 рр. (2010 р.), Проекті Закону «Про систему професійних кваліфікацій» (2011 р.), «Про професійний розвиток працівників» (2012 р.), «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» (2012 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. (2012 р.), Концепції розвитку професійно-технічної освіти в Україні на 2010-2021 рр.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття.** Приєднання України до Європейського освітнього простору вимагає модернізації системи ПТНЗ, реформування наукової бази, практичного підходу до організації навчального процесу. Методологічне питання організації самостійної освіти учнів завжди було важливим для професійної освіти. Нормативна база Міністерства освіти і науки України визнає самостійну роботу (самоосвіту) основним видом навчально-пізнавальної діяльності, ґрунтовним інструментом виконання освітніх завдань.

Сучасна педагогічна наука розглядає розвиток і саморозвиток особистості в якості єдиного процесу. Навчання і самонавчання як засіб і компонент саморозвитку особистості пов'язані між собою. Проявляючи зусилля під час активного навчання, учень отримує знання за участю викладачів. У даному випадку самонавчання виступає як «глибоко усвідомлена творча діяльність зоволодіння способами пізнавальної діяльності, набуття на цій основі необхідних знань, навичок і умінь та формування якостей, що забезпечують саморозвиток особистості» [1, с.42-47].

Виходячи з вищесказаного, можна зазначити, що самостійна робота у професійній школі виступає дієвим засобом організації та управління навчальною діяльністю учнів, впливає на саморегуляцію, дисциплінованість, дає змогу самому конструювати власну навчальну діяльність.

**Мета статті:** розкрити особливості використання практично-орієнтованих завдань в організації самостійної роботи учнів ПТНЗ.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Самостійна робота учнів передбачає:

- систематизацію та закріплення теоретичних знань і практичних умінь, відпрацювання навичок;
- поглиблення та розширення теоретичних знань;
- формування умінь використовувати нормативну, правову, довідкову документацію і спеціальну літературу;
- розвиток пізнавальних властивостей та активності, творчої ініціативи, самостійності, відповідальності та організованості;
- формування самостійності мислення, здібностей до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації;
- розвиток дослідницьких умінь [2].

Основними завданнями самостійної роботи учнів ПТНЗ є:

- послідовне вироблення навичок самостійної професійно-орієнтованої практичної й науково-теоретичної роботи;
- сприяння формуванню інтересу до пізнавальної діяльності та обраного фаху;
- підсвідома трансформація отриманої інформації у наукові знання.

Професійні і фахові знання, з одного боку, швидко оновлюються у зв'язку з технічним розвитком суспільства, а з іншого – швидко втрачають свою актуальність (як правило, за 3-5 років). Отже, є доцільним зазначити, що призначення самостійної роботи учнів – не тільки оволодіння кожною окремою загально-технічною та фаховою дисципліною, але й створення наукового базису отриманих знань, виховання відповідальності за доручену справу, багатшаровість мислення, конструктивізм у підходах при розв'язанні кризових ситуацій, що є передумовою у вирішенні складних виробничих завдань.

Завдання для самостійної роботи учнів складаються з *інваріантної і варіативної частини*. Інваріантна частина вміщує навчальні фахово-орієнтовані завдання, які учень повинен виконати у процесі здобуття відповідної кваліфікації (визначається програмою дисципліни, що вивчається). Зміст варіативної частини, який розробляється викладачем, містить рекомендації та тести. Призначення варіативної частини – дати поштовх у подальшій самореалізації та професійному становленні майбутніх фахівців.

Самостійна робота учнів повинна забезпечуватись *відповідною системою навчально-методичних засобів*. Швидке трансформування електронних мереж, поява нового навчального електронного контенту, професійні мультимедійні засоби здатні змінити цілі та методики професійної освіти, зробити інформаційні технології ефективними засобами навчання, невичерпним джерелом інформації. За умовою вільного доступу до інформації (наприклад, попередньо підготовленого електронно-пізнавального контенту, бази даних, лабораторних, тестових навантажень тощо) учні опановують навички самостійної роботи з використанням технічних засобів навчання.

Аналізуючи досвід європейської системи освіти, ми бачимо, що освіта поступово переходить з аудиторних форм навчання на позааудиторні. Навчальні лекції втрачають свої основні функції, їх кількість обґрунтовано зменшується, вони перестають бути єдиним джерелом наукової інформації. Після трансформації лекції стають вказівником для розв'язання практичних завдань, свідомого засвоєння наукової інформації.

Ефективна самостійна робота студентів неможлива без відповідної *дидактико-методичної діяльності викладача*. Відомий педагог А. Мінаков зазначив, що «самостійна робота – це перш за все, самостійна думка. Треба вчити самостійно мислити на лекціях і під час розв'язування задач. Творчо працювати може тільки той, хто мислить, треба піклуватись про активність студентів на лекціях, під час виконання вправ, розвивати самостійне мислення, яке автоматично викличе бажання самостійно працювати. Важливо, щоб студенти навчилися самостійно працювати без будь яких вказівок з боку викладача» [3, с.20]. Систематизувати, забезпечити мотиваційний перехід, визначити детермінанту самостійної роботи належить викладачеві. Тому сучасний учитель повинен володіти глибокими педагогічними, навчально-технічними знаннями, які будуть постійно оновлюватись. Тільки тоді він забезпечить продуктивне засвоєння фахової дисципліни. Пояснювальна діяльність викладача – це своєрідне мистецтво конкретизувати матеріал, виявити типові помилки, підказати раціональні прийоми діяльності. Якісне використання педагогічних технологій у сукупності з технічними засобами навчання повинно сформувати в учнів пізнавальний інтерес до самостійної роботи, виділити внутрішнє мотивування до навчальної діяльності, конче необхідне для підготовки високоякісного компетентного робітника, творчої особистості.

Роль викладача повинна бути достатньо гнучкою, оскільки він стає координатором, постійно ведучи й підтримуючи студентів, але не завжди домінуючи над ними; носієм інформації на тому етапі

заняття, коли студентам потрібні вихідні дані; консультантом, коли необхідні пояснення до завдань або виправлення помилок; організатором, коли необхідно переходити від одного етапу заняття до іншого; спостерігачем, тоді коли студенти самостійно виконують певні завдання в парах і групах [4].

Самостійне вивчення значної частини теоретичного матеріалу і вміння застосувати його при розв'язанні практичних завдань є неможливим без активізації самостійної роботи учня. Ефективність цієї роботи буде досягнута при груповій взаємодії, коли структуроване завдання виконують 3-4 учні. Групова форма роботи є мотиваційною складовою, інтелектуальною взаємодією, яка формує методику прийняття відповідальних рішень, взаємоконтроль, науково-пошукові здібності.

Підготовка слюсарів з ремонту автомобілів ґрунтується на основних положеннях діяльнісно-орієнтованого підходу:

1) навчальна діяльність учня спрямовується на результат досягнення кінцевої мети: професійної компетентності, затребуваності на ринку праці.

2) особистість, яка формується, маючи здатність до розумового випередження, створює евентуальний образ майбутнього результату, корегує власну діяльність, обирає засоби та методи, оцінює якість.

Враховуючи дані положення, ми можемо побудувати *ієрархічну структуру навчально-методичного забезпечення* учбової дисципліни.

➤ Першою складовою методичного забезпечення є комплекс засобів, спрямованих на мотивацію, створення загального уявлення, об'ємного мислення, освоєння базових принципів навчального матеріалу. Перш, ніж дати напрям для самостійного вивчення базової дисципліни, викладач повинен пояснити дидактичну складову всього учбового матеріалу, план усіх навчальних занять, роль самостійної роботи, озвучити проміжні терміни контролю, форму заліків. Все це можливо зробити за допомогою учбових презентацій, лекцій з фаховою спрямованістю, письмового опису проблемних ситуацій, підручників, тестів.

➤ Другим елементом є надання учням на початку навчального року опорних конспектів з рекомендованим списком фахової літератури, індивідуальним графіком роботи, за яким учень повинен коригувати свою освітню діяльність з навчальної дисципліни, використовуючи методичні вказівки професійного спрямування. Учбовий матеріал у даному випадку повинен розроблятися у відповідності до сучасного стану техніки, вимог роботодавця.

➤ Третьою складовою навчально-методичного забезпечення є комплекти посібників, лабораторно-практичних робіт, які будуть розкривати навчальний зміст, логіку пошукового дослідження, характер самостійного становлення майбутнього фахівця.

Застосування даних засобів науково-методичного забезпечення у сукупності з технічними засобами навчання повинні бути б дати гарантований результат підготовки кваліфікованих робітників. Проте кризова ситуація у професійній школі, невідповідність підготовки до вимог сучасного ринку, скрутний економічний стан у державі не дозволяють у повній мірі забезпечити учня необхідною літературою фахового спрямування. Для подолання цієї проблеми викладачам доводиться враховувати реалії сьогодення, самостійно створювати навчальну літературу для роботи учнів.

Орієнтовна модель засобів навчально-методичного забезпечення:

- лекції, опорні конспекти містять новітній матеріал, завдання для самостійного виконання;
- структура кожної теми чітка: «розібрався з простішим, переходь до більш складного»;
- лабораторно-практичні завдання мають практичне спрямування, науково-пошуковий характер та враховують регіональний компонент.

При вступі до курсу з самостійної освіти викладач повинен дати рекомендації: визначити терміни опрацювання навчального матеріалу, показники якості засвоєння при застосуванні в умовах виробництва, перелік тестових завдань, письмових робіт. Якщо вірно використовувати навчальний матеріал для самостійного вивчення, є можливим отримувати нові знання не з лекції, а у процесі дискусійного вирішення проблем, що виникають.

Враховуючи економічний стан та невисоку платоспроможність ПТНЗ, є доцільним перехід до електронної учбової літератури. Сьогодні практично усі заклади професійної освіти мають розгалужену мережу – Internet. Більшість учнів звертаються до неї, як до джерела учбової інформації. А отже, доступ до цієї мережі необхідно розширювати й наповнювати її учбовим контентом.

Так, наприклад, навчально-методичне забезпечення фахових дисциплін з професії «Слюсар з ремонту автомобілів» розробляється на базі Інституту професійно-технічної освіти НАПН України у співпраці з ДНЗ «Северодонецьке вище професійне училище». Усі учбові посібники розроблені за допомогою комп'ютерних засобів навчання і знаходяться у вільному доступі для викладачів та студентів за електронною адресою <http://profua.info/>.

Електронний контент містить необхідну інформацію, дає можливість учням визначити ступеневість власного професійного зростання та подальшої самоосвіти. Контент складається із взаємопов'язаних модулів тематичного спрямування. Інваріантною складовою для даного типу учбової літератури є державний стандарт з професій «Слюсар з ремонту автомобіля» та «Майстер з діагностики транспортних засобів».

На початковому етапі формування професійних знань учнів їм пропонується використання *електронних плакатів*, які дають можливість самостійно повернути будь-який вузол або агрегат автомобіля, визначитись із місцем його розташування, приблизити його або віддалити, визначити взаємодію з іншими вузлами. При наведенні курсору на об'єкт дається роз'яснення його спрямованості, виводиться алгоритм роботи, виконується перехід до запропонованої викладачем сторінки.

Другий навчальний модуль містить у собі досить повну інформацію про будову автомобіля та принцип дії усіх його вузлів. Матеріал структуровано таким чином, щоб користувач міг побачити мінімальний об'єм тексту, щільно заповнений динамічною 3D-анімацією. При самостійному вивченні, узагальненні матеріалу, написанні письмової роботи дані фактори сприяють розвитку об'ємного мислення та професійній орієнтації. Кожна тема закінчується списком рекомендованої літератури для самостійного опрацювання, тестами для самоконтролю зі статистичним урахуванням вірних відповідей.

У третьому навчальному модулі представлено теоретичний та практичний матеріал з технічного обслуговування автомобіля. Опис марок транспортних засобів, інструментів для ремонту, регламентних таблиць з різних видів обслуговування дають змогу виховувати вибіркове мислення, формувати навички пошукової діяльності.

Заключний навчальний модуль містить інформацію з усунення несправностей, осцилограми з роботи несправних двигунів, таблиці помилок, незакінчені алгоритми усунення несправностей, за якими учень повинен знайти власний варіант вирішення питання.

У додатках до учбового курсу наведено навчальні презентації з різних тем, методичний супровід усього курсу, завдання для лабораторно-практичних робіт, список необхідної звітної документації, учбові фільми, довідкову літературу для самостійного опрацювання.

Становлення професійної компетентності учня, формування його затребуваності як фахівця буде залежати від правильного і чіткого контролю, його розвиваючого та стимулюючого характеру. Для проведення контролю є важливим диференційований підхід, послідовність, індивідуальна орієнтація, систематизованість, інформативність за параметрами.

*Поетапний контроль* дозволяє викладачеві визначити ступінь засвоєння учбового матеріалу, напрям розвитку, обсяг знань, виконати корективи самостійної діяльності учнів. Використання контролю повинно спонукати майбутнього фахівця до самокритичного мислення під час засвоєння матеріалу, виховувати планованість, відчуття свідомості, відповідальність за доручену справу, ініціативність при прийнятті складних рішень.

Головною метою контролю не є контрольний зріз знань, а всіляка методична допомога учням під час самостійної роботи.

Електронно-пошуковий контент передбачає наступні види контролю навчальної діяльності: вхідний, оперативне реагування, проміжний, самостійний, заключний.

*Вхідний контроль* містить у собі індивідуальний план та графік інформаційного навантаження з дисципліни, що вивчається. При його застосуванні визначається рівень початкових знань учнів, їх розумові здібності, наукове навантаження, перспективний напрям методів засвоєння.

*Оперативне реагування* викладач здійснює при наданні нової інформації, тестових, практично-орієнтованих завдань. Цей засіб контролю допомагає визначитись з активністю учнів, напрямом розуміння матеріалу, сутності відібраного для самовивчення матеріалу. Оперативне реагування проводиться у формі наукових бесід, індивідуальних консультацій, консультацій електронного зв'язку.

*Проміжний контроль* виконується під час проведення тематичного оцінювання на аудиторних заняттях у вигляді співбесід, письмових робіт, конспектів індивідуального тестування.

*Самостійний контроль* передбачає перевірку отриманих знань. Проводиться за допомогою різнорівневих тестових завдань, що містять у собі конкретизовані визначення, професійні співвідношення, структуровані відповіді. Алгоритм засвоєння навчального матеріалу, створений тестовою програмою у вигляді звіту, показує відсоткове співвідношення засвоєння теми. Керуючись отриманими результатами, учень може змінювати рівень власної підготовки.

*Заключний контроль* – це іспит на фахову компетентність, що вміщує комплексні завдання професійного спрямування, до яких належать вивчені самостійно питання.

**Висновки.** Відповідно до Наказу Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» «розбудова сучасної структури системи освіти повинна забезпечити створення оптимальних умов для функціонування і розвитку освіти та всіх її підсистем, реалізації різноманітних освітніх моделей» [5]. Тому в умовах запровадження компетентно-орієнтованого навчання проблема ефективної організації самостійної роботи студентів є цілком актуальною. Електронно-інформативний контент у сукупності з традиційними джерелами інформації, рівневі диференціації при вивченні професійно спрямованого навчального матеріалу дають можливість переходу від предметного мислення до абстрактного з науково-пошуковими рисами, що, в свою чергу, призводить до розуміння матеріалу на підсвідомому рівні та підвищення мотивації навчальної діяльності.

### Список використаної літератури

1. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / За ред. Кременя В.Г. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2004. – 384 с.
2. Кудрявцева В.Ф. Методи інтерактивної роботи [Текст] / В.Ф.Кудрявцева // Інтерактивне навчання: досвід впровадження. – Херсон: «Олді-Плюс», 2000. – С. 35-38.
3. Минаков А.П. О творческом методе преподавания /А.П. Минаков // Весник высшей школы. – 1945. –№5. – С.19-22.
4. Трофимова Н.К. Самообразование и творческое развитие личности будущего специалиста / Н.К. Трофимова, Е.И. Еремина // Педагогика. – 2009. – №2. – С.42-47.
5. Президент України Віктор Янукович. Офіційне Інтернет-представництво [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>

*Стаття надійшла до редакції 27.02.2014*

**А. Г. Кононенко**

Институт профессионально-технического образования НАПН Украины

### **Использование практически-ориентированных заданий в самостоятельной работе учащихся ПТУ**

*Основным видом учебно-познавательной деятельности, основательным инструментом выполнения образовательных задач является самостоятельная работа учащихся. В статье рассмотрено значение организации самостоятельной работы в учебном процессе ПТУ. Описана характеристика дидактико-методической деятельности преподавателя в процессе самостоятельной работы учащихся. Особое внимание обращено на учебно-методическое обеспечение подготовки будущих слесарей по ремонту автомобилей в ПТУ, а именно создание электронного контента, который состоит из взаимосвязанных модулей и предусматривает различные виды контроля за учебной деятельностью.*

**Ключевые слова:** *самостоятельная работа учащихся, дидактико-методическая деятельность преподавателя, деятельностно-ориентированный подход, электронный контент, контроль за учебной деятельностью.*

**A. Kononenko**

Institute for Vocational-Technical Education, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

### **The Use of Practically Oriented Tasks in Independent Work of Students in Vocational Schools**

*The main type of the instructive and cognitive activity and the basic method of executing of educated tasks is the students' self-instruction. Its meaning during the vocational education's process has been examined in the article. It can give an opportunity for students not only to become proficient in every separate, general technical and specialized discipline and to get some scientific theoretic basis, to make ones outlook wider, to become more broad-minded and to gain some skills of the constructive method of attack of difficult production tasks. The description of the teacher's methodical activity during the students' self-instruction has been given. The methodical and instructive supplying for the training of car repairmen has been paid a special attention for and also its structure has been shown. Under the modern conditions the author is advisedly inclined to the using of electronic educational literature, and namely the creating of an*

*electronic content which will consist of interconnected modules and will contain the necessary instructive information, and various mixed media: electronic posters, presentations with 3D animation and training films. The forming of professional competence is quite impossible without a correct and accurate checking of the students' self-instruction, its developing and motivating. The main aim of the checking is not monitoring of the knowledge but all possible methodical support in the process of the individual getting of knowledge. There are different variants of the training activity's checking mentioned in the article, such as entrance tests, operating reaction's tests, intermediate tests, independent tests, conclusive tests.*

**Keywords:** *students' self-instruction, teachers' methodical activity, approach of oriented activity, electronic content, checking of training activity.*